سمکۆ محەمەد لە تەوەرەی (کورد لە سیڤەرەوە بۆ لۆزان).. دیمانە: ئاودیر نەسرەدین.. بەشی یەکەم

بەشی یەکەم

شوناسی نەتەوەیی کارتێکی زۆر قورس نییە بۆ داواکردنی سەربەخۆیی

لەم دیمانەیەدا سمکۆ محەمەد نوسەر و رۆژنامەنووس کە بەشداری تەوەری (کورد لە سیڤەرەوە بۆ لۆزان)ی کردووە، باس لە سایکۆلۆژیای هێز و قەوارە سیاسیەکانی کوردستان و کەیسەکانی هاوشێوەی کورد لە دنیادا دەکات، رۆڵی وڵاتانی زلهه□ز لە یەکلاییکردنەوەی ئەم پرسانە روندەکاتەوە و هاوکات ئاماژە بە شوناسی نەتەوەیی و پرسی زمان دەکات و ئەمەش بە کارتێکی لاواز بۆ داواکردنی سەربەخۆ بوون ناو دەبات، سمکۆ محەمەد بۆچوونی وایە کە خەباتی مەدەنی بەوردبینی و هێمنی و دان بەخۆداگرتن دەکرێت، بەڵام کورد بەخەسڵەت خاوەنی ئەم سایکۆلۆژیایە نییە، هەر لە در□□ژ□ی ئەم دیمانەیەدا سمکۆ بیرکردنەوە لە لەگۆڕینی بەرەی خەبات لە کوردستانەوە بۆ ناوەندەکان هەڵدەسەنگێنێت و گرنگی خاوەندارییەتیکردنی سیستمێکی نمونەیی بۆ دۆزی کورد روندەکاتەوە.

دیمانە: ئاودیر نەسرەدین

....

کوردەکان هیچکات ل□ نێو هاوکێشەی نێودەوڵەتی نەبوون

شوناسی نەتەوەیی کە پشت بەزمان دەبەستێت کارتێکی زۆر قورس نییە بۆ داواکردنی سەربەخۆیی

کەیسی کوردستان و هاوشێوەکانی لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی کارتن بەدەست ئیمپریالیزمەوە، لەسەر ئاستی لۆکاڵیش هەریەکەیان بیانوویەکی نەتەوەیی و قەوارەیی و سیاسی خۆی هەیە

کوردەکان هەمیشە بەقەوارەی بچووك رازی بوون و هەناسەیان درێژ نییە لەسەر تەواوی ناوچەکە جەنگ بکەن، بۆیە لەسەر ناوچەیەکی بچووکی جوگرافی ئامادەن کەیسەکەیان بۆ زەمەنێکی نادیار دوابخەن

هەندێکجار هەست دەکەین کوردەکان بەخەباتی دیبلۆماسی شارەزانین و لەدانوستانەکاندا د□د□□ن و ناتوانن بەرگری لەکەیسی مێژوویی و جوگرافی خۆیان بکەن

هۆکارەکانی پەیماننامەی سیڤەر لە نێوان دەوڵەتە هاوپەیمانەکانی سەرکەوتووی جەنگ لە ساڵی 1920 چی بوون کە لەناویدا بەشێك لە خواستەکانی کورد جێگیر کران؟

وەڵامی ئەم پرسیارە دەبێ بەدیکۆمێنتی یاسایی و نێودەوڵەتی بدرێتەوە کە لەبارەی هاوکێشەکانی کوردەوە بڵاوکراونەتەوە، چ بەکتێب بێت یان لەسایتەکانی ئینتەرنێت کەهەیە، سەرەتا دەبێ ئەوە راست بکەمەوە کە جەنگ کۆتایی نەهاتوە و ئێستاش بەردەوامە، چونکە کارتێکی بەهێزی سیستمی سەرتاییە کە دەبێ بەردەوامی هەبێت، جا چ جەنگی گەرم بێت یان سارد، هەروەها خواستەکانی کورد جێگیر نەکران، چونکە جێگیر کردن واتای دیاریکردنی لەمەیدانی پراکتیکدا، وەختێك بەریتانیا و فەرانسا و ئیتاڵیا هاتن و رۆژهەڵاتیان داگیر کرد، رەهەندی یەکەمی بابەتەکە ئەوەیە کە سەرهەڵدانی بزووتنەوەی سیاسی و چەکداری کوردی، لەو سەردەمەدا ناسراو نەبوو، هەروەها سەربەخۆش نەبوو لەرووی جیۆسیاسیەوە، چونکە جێ پێی چەکداری و سیاسیان چ لەکوردستانی ئێران و چ لەکوردستانی عێراق سەر بەخودی دەوڵەتە داگیرکەرەکان بوو، ئەمە جگەلەوەی خاوەنی حیزب و بیرۆکەی شۆڕش نەبوون لەپێناو روخانی حکومەت و دامەزراندنی دەوڵەتی سەربەخۆی کوردی، تەنها شتێك کە هەبوو چەکداری یاخی بوون لەدەوڵەت، بۆیە بەپۆزەتیق وەرگرتنی رێکەوتنی سیڤەر و لەبەرانبەردا بە نیگەنتیق وەرگرتنی رێکەوتنی لۆزان کە بووە هۆی نەهامەتی و نەگبەتی بۆ کوردستان، تەنها بەبۆچوونی سۆزی سیاسی وەڵام دراونەتەوە کە گوایە مافی کورد لەو پەیمانەدا جێگیر کراوە، ئەگەرنا خۆ پەیماننامەکە تیۆریزە نەکراوە و زلهێزەکانیش لەکاتی خۆیدا بەشێوەیەکی کاتی بۆ فشار خستنە سەر تورکیا و عێراق و ئێران بەکاریان هێنا، لەکاتێکدا ئەوە تەنها نووسینی سەر کاغەز بووە، نەك واقیعی و جێکەوتە، تاکو بکرێتە دیکۆمێنت و لەدەستووری پاشایەتی و کۆماری دەوڵەتانی ناوچەکە کاری پێبکرێت.

رەهەندی دووەمی بابەتەکە ئەوەیە کورد خۆی لایەنێکی سەرەکی براوەی کێشەکە و نووسینەوەی پەیمانەکە نەبووە، بۆیە بەبێ لەبەرچاوگرتنی ئەو دۆخە سیاسییەی کە هێزە نێودەوڵەتییەکان درووستیان کردووە، نەك تێگەیشتنێکی واقیعیانەی مەعریفی و سیاسی بۆ کەیس و پەیمانەکە نەکراوە، هەر ئەوەی لە یەکێك لەبەندەکانی سیڤەردا هاتووە، زمانی تورکی فەرمی دەبێت و زمانی کوردیش پەرەی پێبدرێت و بخوێنرێت، ئێدمەنز یش باس لەوە دەکات ئەوکات لە لەندەن باس لەوە کراوە

کەمینە ناتورکەکان، لەناو چوارچێوەی ئیمبراتۆریەتی عوسمانلی دەبن و دەبێ دەرفەتی ئازادیان پێبدرێت کە دواتر لە کۆمەڵەی گەلان چەسپێنرا، بەڵام دواتر ئەم بابەتە کە هەر لەلایەن خودی بەریتانیای مەزنەوە گۆڕا بە دامەزراندنی حکومەتی کوردی و دواتر لەگەڵ مەلیك مەحمود کەوتنە دانوستان و هەر خۆشیان قەوارە بچووکەکەی شێخ مەحمودیان روخاند و خوێنیان رشت، بۆیە سیقەر تێگەیشتنی واقیعی و زانستی سیاسی بۆ نەکراوە، لایەنی دووەمی بابەتەکە ئەوەیە کە بەزانستی وەرگرتنی کێشەی کورد لەمێژووی سەدەی رابردوو تاکو ئەمدواییەش، ئەوەیە کورد خۆی وەکو یەك تەماشای کەیسە هاوشێوەکانی خۆی نەکردووە، ئەو کەیسانەش بریتین لە کشمیر و فەلەستین و جەبەل تاریق و قرمی ئۆکراینا و کەرەباخ و کەتەلۆنیا و سکۆتلانداو ناوچە ئەمازیغ نشینەکان کە دابەشی سەر مەغریب و جەزائیر و تونس و لیبیا بوون، ئەمە جگە لە چەند ناوچەیەکی دیکەش، ئەم دیکۆمێنتانە تەنها بۆچوونی من نین، ئەوەتا (هیسەر لەر واگنەر) بەکتێب باسی کردوون، ناو هێنانی ئەم کەیسانە بۆ ئەوەیە کە دەبێ بزانین بۆچی ساڵی 1737 پەیماننامەی پاریس هەیە لەسەر رێکەوتن لەبارەی کەیسی ساحل ئەلعاج و پاشان لەسەر دەستی فرانسیسکۆی ئیمبراتۆریەتی ئیسپانیا بەبێ پشتگیری لەو کەیسە کە مافی یاسایی و دەستووری خەڵکەکەیە و دەگەڕێتەوە سەر ئیسپانیا، بۆچی ساڵی 1981 جارێکی تر هەوڵدەدرێت بکرێت بەناوچەیەکی ئوتۆنومی و پاشان هێزە نێودەوڵەتییەکان و دەوڵەتە کۆڵۆنیالەکان پەشیمان دەبنەوە، بۆچی کەیسی کشمیر کە جوگرافیایەکی بەشە و کێشەی نێوان هیند و پاکستانە و ناوچەیەکی نیمچە سەربەخۆیە دەیان ساڵە چارەسەر ناکرێت، بۆچی لە ساڵی 1947 داگیر کرا و چەند جارێك لەنێوان هیندستان و پاکستان رێکەوتنی لەسەر کراوە، کەچی سالی 1971 جارێکی تر بە هەڵواسراوی لەنێوان هەردوو دەوڵەتە نەیارەکە مایەوە و ساڵی 2019 بەرێکەوتنی چین و رۆژئاوا وەکو خۆی مایەوە و تا ئێستا چارەسەر نەکراوە، بۆچی فەلەستین کە کێشەیەکی مێژوویی نێوان ئاینی جووەکانی ئیسرائیل و عەرەبی فەلەستینە، دەیان جار دانوستان و رێکەوتنی لەسەر کراوە و پاشان گەڕاوەتەوە دۆخی نالەباری سیاسی خۆی، بۆ نموونە ساڵی 1799 بۆ یەکەمجار فەرەنسییەکان پێشوازیان لە ئیسرائیلییەکان کرد بگەڕێنەوە بۆ ئیسرائیل و دەوڵەتیان بۆ دابمەزرێنن، تاکۆتایی چلەکان و رێکەوتننامەی سایکس بیکۆی لەسەر پراکتیك کرا و بەشێکی زۆری ناوچەکەی درا بەئیسرائیل، بۆچی لە ساڵی 1947 بۆ 1967 و پاشان بەپێی بڕیاری 194 و 242 کە نەتەوە یەکگرتووەکان سەرپەرشتیان کرد گوایە بەپێی بریارێکی تر ژمارە 181 ببێتە وڵاتێك و دەوڵەتێکی سەربەخۆ، بەڵام دواتر دابەشکرا، لە 28 ی یۆلیۆی 1995

بەیەکجاری لەلایەن ئەوروپا و ئامریکا و روسیاو چینەوە وەکو خۆی هێشتیانەوە، لەبابەت ناگۆرا و کەرەباخی ئەرمینیاش کە ململانێی هەردوو دەوڵەتی ئەرمینیا و ئازربایجانی لەسەرە، چەندین جار رێکەوتنی لەسەر کراوە کە چارەسەری ریشەیی بۆ بکرێت، کەچی ساڵی 1920 لەژێر دەستی بەلشەفیەکان بوو، پاشان لەساڵی 1923 کرا بەدەوڵەتۆچکەیەکی سەربەخۆ و ناوی نرا کوردستانی سوور، دوای ئەمە بەپێی بریاری ئەنجومەنی یاسادانان 1988 خستیانەوە سەر ئەرمینیا، کەچی ساڵی 1994 دیسان جارێکی تر جەنگی لەسەر کرا و دواجار ساڵی 2020 لەلایەن ئازەربایجانەوە بە پاڵپشتی تورکیا داگیر کرایەوە و بوو بەبڕیاری نێودەوڵەتی. بۆچی ناوچەی قرمی ئۆکراینا کە دوورگەیەکی سەربەخۆیە و لەساڵی 1783 رێکەوتنی لەسەر کراوە، تا ساڵی 1920 لەژێر دەستی روسیا بوو، کەچی ساڵی 1953 وەکو خۆی لەژێر کۆنترۆڵی یەکێتی شورەوی مایەوە، پاشان کە سۆڤیەت وەکو سیستم هەرەسی هێنا، دەیان دەوڵەت بوون بەسەربەخۆ، کەچی ساڵی 1994 جارێکی تر رێکەوتنی لەسەر کرا و وەکو خۆی بەهەڵواسراوی کێشەکەی مایەوە، تاگەیشتە ئەوەی کەیسەکە هەڵبگیرێت و ساڵی 2022 جارێکی تر بەبەرچاوی هەموو دونیاوە لەلایەن روسیاوە داگیر بکرێتەوە و ناوی لێبنرێ دەوڵەتۆچکەی سەربەخۆ، بۆیە کەیسی هەڵوەشاندنەوەی پەیمانی سیڤەر و گەڕینەوەی بۆ لۆزان، ئەم کەیسانە بەگشتی لەیەک پاکێجی گەورەی سیاسەتی نێودەوڵەتیدا کۆکراونەتەوە، هەریەکەیان کەمێک رێکەوتنی لەسەر کراوە و دواجاریش وەکو خۆی ماوەتەوە، سیڤەر لەم کەیسانە نەکەمتر و نە زیاتر بووە، کەوابو مەسەلەکە تەنها کورد نیە بۆتە کەرەستە و کارتی سیاسی دەوڵەتە زلهێزەکان، بەڵکو هەموو ئەو کەیسانەی لەیەکتر دەچن، لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی کارتن بەدەست ئیمپریالیزمەوە، لەسەر ئاستی لۆکاڵیش هەریەکەیان بیانوویەکی نەتەوەیی و قەوارەیی و سیاسی خۆی هەیە.

دەوڵەتی عوسمانی دۆڕاوی جەنگ بوو، لە حاڵەتی بەرگری و هەوڵی مانەوەدا بوو، بەپێچەوانەی هێزەکانی دیکەوە، بۆچی ئەوان توانیان شکست بە پەیماننامەی سیڤەر بهێنن، بەڵام کورد نەیتوانی خۆی ڕێکبخات و دەوڵەتەکان قایل بکات؟

پێشتر ئەوەم بەیان کرد کە کەیسی کوردستان جیاوازی نییە لەگەڵ کەیسەکانی دیکە، بەڵام کە عوسمانلی دۆڕا بوو لەبەرانبەر هاوپەیمانی نێودەوڵەتی، لەبەر ئەوە بوو کە هاوپەیمانان خاوەنی هێزی تەکنەلۆژی و سەربازی و ئابوری زیاتر بوون و دەیانویست هەژموونیان لەرۆژهەڵات جێگیر بکەن کە عوسمانلیەکان زیاتر لە 500 ساڵ حوکمڕانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستیان دەکرد، کە دۆڕان و پاشەکشەیان کرد، خۆ دۆڕاوی بەرانبەر کورد نەبوو، بەرانبەر

وڵاتانی دەوروبەری خۆی نەبوو، بۆیە بەپێی سنوورە دەوڵەتیەکەی خۆی کە سنوری لەگەڵ عێراق راستەوخۆیە، تەنها رۆژهەڵاتی لەدەستدا، ئەگەرنا هێزی مابوو تاکو بەرگری لەسنوورەکانی بکات و زاڵ بێت بەسەر ناوچە کوردیەکان، بۆ مەسەلەی سیف□ریش ئەوان بەشێك بوون لەهاوکێشەکە و توانیان لەخزمەت خۆیان بیشکێننەوە، چونکە ئەوان ئیمبراتۆری سەردەمەکە بوون و تانزیك مەغریب رۆژهەڵاتیان داگیر کرد، ئەمە جگە لەبەشێکی رۆژئاوا، لەبەرانبەر ئەوەشدا کوردەکان هەرگیز لەنێو هاوکێشەی سیاسی نێودەوڵەتی نەبوونە، کەیسەکە تەنها وەکو سۆز وەرگیراوە، جگە لەمەش کوردەکان یەکدەست نەبوونە تاکو زاڵبن بەسەر گوتاری بەرانبەرەکەیان کە هێزی سیاسی و دیبلۆماسی و سەربازی دەوڵەتانی وەکو عێراق و ئێران و سوریا و تورکیا بوون، بۆیە وەکو خۆی ما یەوە، سەرباری ئەمەش دەبێ ئەوە لەبەرچاوبگرین کە تەنها کوردستان نەبوو جوگرافیاکەی دا بەش کرا، بەڵکو بەشێك عێراقیش بو کرا بەکوێت و لەولاوە سوریا بەشێکی کرا بە لوبنان و وڵاتەکانی کەنداوی لێبەرهو□مهات.

درێژەی هەیە..